

Богайчук Андрій Степанович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
заочної форми навчання юридичного
факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: професор кафедри
правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор юридичних
наук, професор **Кучинська Оксана
Петрівна**

ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Анотація. Розкрито Захист прав потерпілого у досудовому розслідуванні. Викладені пропозиції, з метою здійснення ефективного захисту та поновлення прав у разі бездіяльності слідчого або прокурора щодо невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ключові слова: кримінальне провадження, суб'єкти досудового розслідування, бездіяльність слідчого або прокурора, Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Summary. The protection of the rights of the victim in the pre-trial investigation is revealed. Proposals are made in order to effectively protect and restore rights in case of inaction of the investigator or prosecutor regarding the failure to enter information into the Unified Register of pre-trial investigations.

Keywords: criminal proceedings, subjects of pre-trial investigation, inaction of the investigator or prosecutor, Unified Register of pre-trial investigations.

Захист прав потерпілого у досудовому розслідуванні є одним із пріоритетних завдань кримінального провадження, що визначено в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Це пріоритетне завдання кримінального провадження визначене також і Конституцією України де у ст. 3 зазначено, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека

визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Чинний КПК України 2012 року значно розширив права потерпілого у досудовому провадженні. Водночас багато проблемних питань продовжують залишатися невирішеними, що негативно позначається на правозастосовній практиці при захисті прав потерпілого у досудовому розслідуванні.

В теорії національного кримінального процесу більшістю вчених досудове розслідування традиційно розглядається як здійснювана відповідно до вимог кримінального процесуального закону діяльність слідчого, спрямована на збирання, дослідження, перевірку, оцінку і використання доказів, розкриття злочинів, забезпечення правильного застосування закону, охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Ключовими суб'єктами на досудовому розслідуванні за чинним КПК України вважаються слідчий – службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України) та прокурор (п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України), які будучи основними представниками сторони обвинувачення (гл. 3, § 2 КПК України), здійснюють свої повноваження відповідно до вимог чинного КПК України.

Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом віднесені сторони обвинувачення.

У доктринальних моделях кримінального процесу потерпілий також відноситься до сторони обвинувачення. Водночас чинному КПК України потерпілому та його представнику присвячений окремий параграф 4 гл. 3, що є причиною теоретичних дискусій щодо місця потерпілого у змагальній моделі кримінального процесу.

На нашу думку, потерпілий є стороною обвинувачення у кримінальному процесі з особливим процесуальним статусом. Згідно зі ст. 55 КПК України потерпілим є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а

також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права та обов'язки потерпілого виникають в особі з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її як потерпілого.

Результати аналізу норм чинного КПК України щодо потерпілого та правозастосовної практики, свідчать про те, що на сьогодні закріплення прав потерпілого в чинному КПК України для впливу на хід досудового розслідування є недостатнім, що негативно позначається на захисті його прав у досудовому розслідуванні. Кількість осіб, потерпілих від злочинів, і розміри заподіяної їм фізичної, майнової та моральної шкоди з кожним роком збільшуються, водночас збільшується також і кількість нерозкритих кримінальних правопорушень та закритих кримінальних проваджень. Це призводить до того, що велика кількість постраждалих від кримінальних правопорушень не має достатніх гарантій та дієвих механізмів захисту їхніх прав.

Найсуттєвіші ускладнення у реалізації потерпілими своїх прав, їх захисті пов'язані з рішеннями, діями і бездіяльністю представників правоохоронних органів, наслідком яких, зокрема, є: невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; невизнання особи потерпілим у кримінальному провадженні; затягування досудового розслідування та непроведення необхідних слідчих (розшукових) дій; необґрунтовані відмови у задоволенні клопотань потерпілого про проведення процесуальних дій у досудовому розслідуванні; неправомірне закриття кримінального провадження тощо.

Ці та інші порушення фактично не дають можливості у повній мірі виконати завдання кримінального провадження, визначені ст. 2 КПК України, та не дають змоги притягнути осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності й відшкодувати шкоду потерпілому.

Не внесення слідчим або прокурором відповідних відомостей щодо вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є одним із типових порушень кримінального процесуального законодавства України, що негативно відбивається на захисті прав потерпілих у досудовому розслідуванні.

Відповідно до приписів ст. 214 КПК України досудове розслідування починається з моменту внесення слідчим або прокурором відповідних відомостей щодо вчинення кримінального

правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. До того ж ч. 1 цієї статті містить імперативну норму, згідно з якою такі відомості мають бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

Водночас на практиці поширеними є ситуації, коли працівники правоохоронних органів, нехтуючи приписами ч. 1 ст. 214 КПК України та не бажаючи виконувати своїх обов'язків, умисно не вносять відомості щодо вчинення кримінального правопорушення за поданою потерпілим заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розглядають її у порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян».

Враховуючи таку негативну правозастосовну практику постраждалим від злочину необхідно самостійно відслідковувати стан поданої ним заяви/повідомлення, зокрема, уточнювати у черговій частині або канцелярії органу досудового розслідування або органу прокуратури інформацію про вручення заяви слідчому/прокурору та внесення ним відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проявляти ініціативу постраждалому в цьому випадку необхідно ще й для того, аби не пропустити десятиденний строк на оскарження бездіяльності слідчого або прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Чинний КПК України передбачає можливість оскарження постраждалим від злочину рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування до слідчого судді (статті 303-307 КПК України), що є проявом гарантій захисту їх прав у досудовому розслідуванні.

Водночас, слід зазначити, що суди не поспішають ставати на бік постраждалих. Непоодинокими є випадки, коли слідчі судді відмовляють у задоволенні скарг потерпілих на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Враховуючи викладене, з метою здійснення ефективного захисту та поновлення прав у разі бездіяльності слідчого або прокурора щодо невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, потерпілим доцільно:

а) мати документальне підтвердження про прийняття та реєстрацію заяви про вчинення кримінального правопорушення. Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 56 КПК України потерпілий має право вимагати від органу, до якого подана заява про вчинення кримінального правопорушення, надати йому відповідний підтверджуючий документ;

б) уточнювати у канцелярії органу досудового розслідування інформацію про вручення заяви слідчому/прокурору та внесення ним протягом 24 годин відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

в) у заяві про вчинення кримінального правопорушення чітко вказати попередню кваліфікацію кримінального правопорушення, його склад та кваліфікуючі ознаки;

г) не пропустити десятиденний строк на звернення до суду із скаргою на бездіяльність слідчого або прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань;

д) пам'ятати, що відповідно до ст. 12 Закону України «Про звернення громадян» дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним законодавством України.

Жук Андрій Андрійович,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Анотація. Розкрито повноваження прокурора при застосуванні запобіжного заходу тримання під вартою. Викладені пропозиції, з метою здійснення ефективного захисту прав при застосуванні запобіжного заходу тримання під вартою.

Ключові слова: кримінальне провадження, суб'єкти досудового розслідування, повноваження прокурора, тримання під вартою.

Summary. The powers of the prosecutor in the application of a preventive measure of detention have been disclosed. Proposals are made in order to effectively protect the rights when applying a preventive measure